

NIELS JØRGEN HAAGERUP:

Det sorglösa Danmark

Öresund har blivit bredare, konstaterar Svensk Tidskrifts danske medarbetare redaktör Niels Jørgen Haagerup. Men det är inte danskarnas fel utan beror på svensk utrikespolitikens växande radikalisering. Av sitt medlemskap i EG har Danmark däremot fått även andra fördelar än ekonomiska, vilket författaren kunnat konstatera under en studieresa i höstas. I övrigt visar Danmark vid årsskiftet upp paradoxen av en svag ekonomi och en nästan lättsinnig optimism. Dessutom är den socialdemokratiska regeringen försiktig, samtidigt som en god uppgörelse skymtar i försvarsfrågan.

Danskarna beskyller emellanåt varandra för att vara sura. Gudarna skall veta, att man utan svårighet kan finna surhet i det danska samhället. Men är det i alla fall ett karakteristiskt drag? Av de nordiska folkslagen finner man utan tvivel det ljusaste sinnet och det mest utpräglade lättsinnet hos danskarna.

Då den ekonomiska krisen satte in för ett par år sedan träffade den danskarna mer än de flesta andra. Energimässigt är Danmark särskilt fattigt, ty det har inga egna resurser av något slag utom den eviga västvinden, som tydligen knappast låter sig utnyttja. Därtill kom, att Danmark nästan stod på arabernas svarta lista för sin proisraeliska hållning. Ett tal i Middelfart av dåvarande (och nuvarande) statsminister Anker Jørgensen på hösten 1973 var mycket kritiskt mot araberna, och detta kunde ha stått Danmark dyrt. En annan framträdande dansk politiker, som senare besökte Mellersta Östern, har berättat att man där nere bara tänkte på Danmark i två sammanhang, nämligen i förbindelse med H C Andersen och Anker Jørgensens tal i Middelfart. Samme politiker tillade: Och då var många ändå osäkra på H C Andersen.

Men Danmark klarade sig, och med den karakteristiska danska sorglösheten fortsatte debatten om huruvida Danmark över huvud taget skall ha atomkraftverk eller ej. Som om det skulle kunna råda något tvivel för ett land, som är helt blottat på egna energiresurser. Vildskotten i den svenska atomkraftdebatten har knappast hjälpt danskarna till en mera realistisk uppfattning. Men nu är äntligen ett lagförslag på väg på våren 1976,

som skall bana väg för det första danska atomkraftverket i början av 1980-talet. Hastverk kan man inte påstå att danskarna gör sig skyldiga till. Under tiden fortsätter debatten med de vanliga starkt känsloladdade övertonerna. En eventuell katastrof i Barsebäcksverket och följderna för Köpenhamn har också använts av atomkraftmotståndarna, bland annat i ett radioprogram, som fick de danska atomkraftsakkunniga på atomförsöksstationen Risø att reagera skarpt och omgående.

Men i och med beslutet om att uppföra det första atomkraftverket löses naturligtvis inte Danmarks energiproblem slutgiltigt – och dessutom finns det visst en möjlighet att tillräckligt många av Folketingets medlemmar (minst 60 av Folketingets 179 medlemmar) går in för att låta saken avgöras med folkomröstning. Då kan saken ytterligare förhållas eller helt tappas bort; det finns alltid ett element av hasard i varje folkomröstning. Detta kan norrmännen också instämma i efter sin folkomröstning om EG 1972.

Det är nu klart, att Danmark har blivit sittande med den minst givande delen av kontinentalsockeln i Nordsjön. Hoppet om att finna olja, som bara tillnärmelsevis skulle kunna likna de stora norska fynden, håller på att försvinna. Om bara gränsen mellan den danska och norska sektorn på sin tid hade ändrats en smula i den nordligaste delen, kunde mycket ha sett annorlunda ut. Men det blev inte så, även om danskarna försökte. Historien om förhandlingarna om kontinentalsockeln är ännu inte skriven, men kan tids nog utan tvivel bjuda på spännande läsning.

Danskarna bär dock i stort sett sin motgång med jämnmod. De satsar på att det kan finnas olja och värdefulla mineral utanför Grönland och låter sig inte påverkas av att det grönländska "landsrådet" högtidligt har förkunnat, att sådana naturrikedomar tillhör grönländarna. Grönland är på väg mot en starkt utvidgad form av oavhängighet, men det är inte på Grönland utan snarare på Island som man i vissa kretsar ser en parallell mellan de tidigare dansk-isländska och de nuvarande grönländsk-danska relationerna. Detta torde vara en förenkling, men vem tors spå om sådana känsloladdade problem?

För att nu tala färdigt om energiproblemet: det finns antagligen också en god portion gas i Nordsjön, som även i den fattiga danska sektorn skulle kunna utnyttjas med fördel. Staten har råkat i klammeri med A P Möllers stora firma Dansk Undergrunds-konçortium om ensamrätten till utvinningen. Denna utvinningsrätt gavs på sin tid A P Møller på mycket fördelaktiga villkor i förlitande på att det inte fanns något under havet som var värt att hämta upp. Nu utvecklar sig det trots allt litet annorlunda, och det är inte svårt att piska fram en ilsken stämning mot en stor firma hur dansk den än är. Det kan vara, att danskarna både har ett ljusst sinne och lättsinne. Men storsinnade är de nu inte alltid ...

Ekonomiska problem

Den danska ljusa synen kom också till uttryck i en opinionsmätning, som Gallupinstituttet lät företa för Berlingske Tidende vid

årsskiftet. Trots den rekordstora arbetslösheten, som mycket få väntar sig skall avta inom rimlig tid, visade de tillfrågade en relativt optimistisk syn på den ekonomiska framtiden. När allt kommer omkring kan man dra den slutsatsen, hette det i sammanfattningen av undersökningen, att danskarna vid början av det nya året har skakat av sig de psykologiska efterverkningarna av oljekrisen och nu – oaktat den låga sysselsättningen – ser på framtiden med "vanlig optimism".

Men de danska ekonomiska problemen är sanningen att säga långtifrån lösta. Det bästa man kan säga är att det under 1975 lyckades att dämpa de allt kraftigare löneökningarna – detta är, som på andra håll, den enda nyttiga ekonomiska effekten av en stor arbetslöshet. Ändå steg lönerna under årets lopp med 11 %, vilket är lågt i förhållande till de 21 % (!) under 1974, det första krisåret. Priserna på bruksvaror steg med 9 % mot 15 % 1974.

Betalningsunderskottet växte "bara" med 2 milliarder mot 6 milliarder året förut, och Danmark har nu en rekordstor utlandsskuld, som det inte finns någon utsikt att få avvecklad inom överskådlig framtid men som å den andra sidan heller inte kan bli oändligt mycket större. Men kostnadsdämpningen borde skapa bättre exportmöjligheter efter den tillbakagång, som noterades 1975. Danska exportörer lade vid årsskiftet fram en optimistisk värdering – nu är vi där igen! – som baseras på förtröstan på att man skall kunna avsätta mera varor till de två stora huvudmottagarna Förbundsrepubliken Tyskland och Sverige, som tillsammans

mottar ungefär en tredjedel av all dansk industriexport.

Det är anmärkningsvärt, att den stora danska arbetslösheten – upp mot 150 000 människor – inte har betytt ökad anslutning till de politiska ytterflyglarna. Tendensen är snarare den motsatta. Det danska politiska systemet har sina klara svagheter, och ett folketning med inte mindre än tio olika politiska partier är på många sätt ohyggligt svårt att arbeta med. Men det har också sin styrka i en viss flexibilitet, som låter den utbredda otillfredsställelsen göra utslag i bildandet av nya partier och i existensen av en minoritetsregering, som smidigt måste kryssa sig fram från fall till fall.

Regeringen och den offentliga sektorn

Venstregeringen under Paul Hartling från december 1973 till januari 1975 måste naturligtvis visa en alldeles särskilt stor smidighet, eftersom den bara rådde över 22 mandat, en situation, som man aldrig hört talas om i något som helst land. Den levde också bara i 14 månader.

Anker Jørgensen II har visat sig besitta en större moderation och smidighet än Anker Jørgensen I (1972–73). Samarbetet med de tre yttersta vänsterpartierna (Socialistiskt Folkeparti, Venstresocialisterna och kommunisterna) kan efter hand vara ett mycket litet stöd. De många partierna till höger om socialdemokraterna utgör de enda möjligheterna till majoritet. Detta har Anker Jørgensen klokt nog utnyttjat med det oundvikliga och nyttiga resultatet, att dansk politik har närmat sig mitten.

En socialdemokratisk regering har dessutom traditionellt den fördelen att den har lättare att komma till tals med fackföreningarna, och med hjälp av arbetslösheten har det därför lyckats att bromsa löneökningarna. Det föreligger en bred politisk enighet om att näringslivet inte skall belastas med nya stora dyrtidsavgifter. I januari upptogs förhandlingar om hur näringslivet skulle befrias från den belastning som utbetalningen av hela två dyrtidstillägg den 1 april skulle kunna betyda. Lösningen blev att staten gottgör näringslivet med det ena dyrtidstillägget.

Penningsomsättningen på hösten 1975, som bla visade sig i frigivandet av det nyligen genomförde tvångssparandet och i en tillfällig nedsättning av moms till 10 %, väntas dock inte hållas kvar i hittillsvarande omfattning trots LO-chefens begäran om förlängd moms-nedsättning för sysselsättningens skull.

Men om det kommer att lyckas att bromsa tillväxten inom den offentliga sektorn, som en icke-socialistisk majoritet i Folketinget önskar, är väl tveklaktigt. Den nyligen avgångne chefen för Danmarks "ekonomiska visa män", professor Anders Øllgaard, som inte kan placeras i någon bestämd politisk fälla (men inte hör hemma bland de rent socialistiska ekonomerna) förklarade vid årskiftet, att statens utgifter kommer att öka under de närmaste åren oberoende av alla sparkampanjer.

Jag kan hålla vad om att den offentliga andelen av nationalprodukten kommer att växa, sade han enligt Politiken. Det finns ingenting så svårt som att stoppa den offent-

liga tillväxten, i synnerhet inte när gratisprincipen är satt i högsätet. Man tiger inte heller stilla om det allmänna försöker att begränsa en eller annan aktivitet. Øllgaards egen tanke är att det allmänna i framtiden måste ställa in sig på arbetsgivarbidrag i en eller annan form, då ytterligare inkomstskatt (Danmark innehar världsrekordet!) eller nya avgifter i detaljhandeln inte skulle vara tillräckligt. Om det kan genomföras i form av "ekonomisk demokrati" anser Øllgaard tveklaktigt.

Partierna

Tendensen i riktning av moderation och de politiska ytterlighetsgruppernas stagnation framgår också av de politiska opinionismätningarna, där enligt Gallup och Berlingske Tidende tendensen från folketingsvalet i januari har stärkts. Det finns tre stora partier i Danmark och det är (siffran inom parentes är valprocenten från januari 1975) Socialdemokratiet, som i lätt avrundade tal från januariundersökningen 1976 kan samla gott och väl 32 % av rösterna (30), Venstre, Danmarks liberala parti, som uppgår till 22 % (23,3) och Mogens Glistrups Fremskridtsparti, som skulle få 16,5 % (13,6). Därefter följer Det radikale Venstre med 6 % (7), Det konservative Folkeparti med 4,5 (5,5), SF med 4,5 (5), kommunisterna med 4 (4), Kristeligt Folkeparti 3,5 (5,3), Centrumdemokraterna 2,5 (2,2) och Venstresocialisterna 2 (2,1).

Poul Hartling talade vid årskiftet i förbigående om möjligheten av val, men han fick

ringa anslutning till den tanken. Den politiska barometern pekar i riktning mot en Anker Jørgensen-regering året ut.

Om denna som det kan tyckas politiska stabilitet kommer att medföra större dansk beslutsamhet i frågan om de stora trafikinvesteringarna, däribland Saltholm, är emellertid inte alls givet. Det är inte bara moderation, som präglar dansk politik, det är också försiktighet. Saltholmsprojektet är för den närmaste framtiden mycket osäkert och den fasta förbindelsen över Stora Bält verkar knappast vara så säker som för ett eller två år sedan och den gamla diskussionen om tunnel eller bro har blossat upp på nytt. Antagligen är det här bara tal om en viss förskjutning i tid, men det är i och för sig symptomatiskt för det politiska klimatet i dagens Danmark.

Försvarsfrågan

Däremot ser det ut som om det skulle bli en ny bred förlikning i försvarsfrågan. Detta är den socialdemokratiska försvars- (och justitie-)ministern Orla Møller mycket ivrig för och han har en god medagerande i ordföranden i Folketingets försvarsutskott, Venstremanen Arne Christiansen. Tillsammans har Socialdemokratiet och Venstre majoritet i Folketinget (ryktena om en gemensam regering finns ständigt levande fast knappast så livligt som 1975), och stämningen för försvaret är ganska positiv.

Danmark har ofta i utlandet fått ett sämre rykte för försvarsinsats och försvarsvilja än som är helt rättvist. De positiva verkningarna av den fyraåriga försvarsöverenskom-

melsen, som löper ut 31 mars 1977, har klart visat sig i form av en effektivisering av särskilt den materiella sidan av försvaret och av ett bredare erkännande bland Danmarks allierade i NATO, särskilt som inflationen och energikrisen inte som på andra ställen har urholkat försvaret i Danmark.

Orla Møller ser gärna en 6-årig försvarsöverenskommelse nästa gång och han önskar om möjligt att förhandlingarna härom skulle vara avslutade före den innevarande folketingssessionens slut. Det radikala Venstres deltagande är denna gång mer än tveksamt. Ju mindre partiet blivit de senaste åren, dess starkare har partiets försvarsfientliga hårda kärna blivit. Att det här finns en direkt relation är partiets egna medlemmar, möjligen fränsett den tidigare statsministern Hilmar Baunsgaard, tydligen helt blinda för.

Det kan dock inte utslutas, att en eventuell politisk uppgörelse kring den ekonomiska politiken (vilket är tänkbart om den danska optimismen visar sig ogrundad) kan göra en ny försvarsöverenskommelse vanskelig att genomföra. Men för ögonblicket är utsikterna ganska goda.

EG och Norden

Utrikespolitiskt finns inget tecken på större förändringar. Danmark dras ständigt allt starkare in i de nio EG-ländernas utrikespolitiska samarbete, även om Danmark i fortsättningen intar en "pragmatisk", vilket i praktiken vill säga en rätt försiktig hållning till en snabb utvidgning av EG-samarbetet. Men fördelarna med samarbetet med de

andra EG-länderna är uppenbara och inte bara ekonomiska. I FN och på andra håll har EG-ländernas konsultationer blivit en i synnerhet för de små EG-länderna mycket givande rutin, som i högre grad är en inspiration än en börda.

Det kommer då och då kritik över att Danmark inte längre är så nordiskt som förut. Men kritiken kommer huvudsakligen från de yttersta vänsterpartierna. Och svensk utrikespolitikens växande radikalisering och

mycket bastanta närmande till de asiatiska och afrikanska alliansfria länderna anses också i danska socialdemokratiska regeringsskretsar för ett större hinder för en gemensam nordisk utrikespolitik än det danska EG-medlemskapet.

Om Öresund fortsätter att bli bredare, känner danskarna att det inte är deras skull. De tänker på avgiften på import av skor till Sverige och på den svenska röstningen i frågan om PLOs deltagande i säkerhetsrådet.